

*Ільницький Р.І.***ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ
ФЕНСПІРИДА В ЛІКУВАННІ ЗАГОСТРЕННЯ
ХРОНІЧНОГО ОБСТРУКТИВНОГО
ЗАХВОРЮВАННЯ ЛЕГЕНЬ**

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Загостренням хронічного обструктивного захворювання легень (ХОЗЛ) вважається погіршення перебігу захворювання, що характеризується зміною (посиленням) основних симптомів захворювання – задишки (диспнії), кашлю і/або характеру мокротиння, що виходять за межі щоденної варіабельності, є гострими за початком і такий стан потребує зміни у звичній схемі лікування пацієнта [14]. Ушкодження при загостренні ХОЗЛ є настільки значним, що регресія симптомів і відновлення звичних показників легеневої функції можуть потребувати декількох тижнів.

Основними причинами загострення є інфекція нижніх дихальних шляхів і вдихання повітряних політантів [2].

Серед бактеріальних збудників найбільшу патогенетичну роль у загостренні захворювання відіграють *Haemophilus influenzae*, *Moraxella catarrhalis* та *Streptococcus pneumoniae*, які викликають порушення діяльності мукоциліарного кліренсу, підвищення продукції густого слизового бронхіального секрету, локальне розщеплення імуноглобулінів, пригнічення фагоцитарної активності нейтрофільних лейкоцитів і альвеолярних макрофагів, збільшення вивільнення гістаміну та інших медіаторів запалення [2, 3].

Останніми роками значна увага у перебігу ХОЗЛ, особливо у разі його загострення, приділяється композиційній перебудові ліпідного бішару біологічних мембран, в складі яких збільшується питома вага насичених жирних кислот (ЖК) у протизапальній поліненасичених ЖК а також метаболізму ключової ненасиченої ЖК – арахідонової,

яка служить субстратом для синтезу прозапальних ейказаноїдів – лейкотрієнів 4-ої серії (LT B₄, LT C₄, LT D₄, LT E₄) у ліпооксигеназному ферментному шляху та простагландинів 2-ої серії (PG I₂, TxA₂, PG E₂, PG F₂, PG D₂) у циклооксигеназному шляху [4, 10]. Зниження резистентності цитоплазматичних мембран внаслідок процесів надмірної ліпопероксидації та надходження в цитоплазму іонів Ca²⁺ сприяють активації фосфоліпази A₂ та вивільненню в цитоплазму активованої клітини і плазму крові арахідонової кислоти з наступним її метаболізмом [10].

У теперішній час актуальним є своєчасне призначення пацієнтам із загостренням ХОЗЛ таких медикаментозних засобів, які б забезпечували зменшення інтенсивності ліпопероксидації та вивільнення прозапальних цитокинів і, як наслідок – зменшення активності запального процесу. Перспективним у цьому відношенні є використання нестероїдного протизапального препарату фенспірид.

Фенспірид (за хімічною структурою – діазоспіродеканон) має протизапальні властивості, відмінні від класичних протизапальних препаратів. Він не належить до відомих груп нестероїдних протизапальних препаратів і глюкокортикостероїдів (ГКС). Фенспірид і ГКС різними механізмами пригнічують активність ферменту фосфоліпаза A₂, що зменшує вивільнення арахідонової кислоти з фосфоліпідного шару клітинних мембран. Механізм дії фенспірида полягає у блокаді транспорту іонів кальцію (Ca²⁺) в клітину, які необхідні для активації ферменту фосфоліпаза A₂

[16]. Результатом такої дії препарату є зменшення концентрації арахідонової кислоти всередині активованої клітини (лімфоциті, фагоциті, мастоциті) та у крові з уповільненням її каскадної трансформації та зменшенням продукції прозапальних простагландинів та лейкотрієнів [16]. Внаслідок цього зменшуються процеси ексудації, блокується хемотаксис, зменшується міграція клітин запалення і знижується активність запального процесу.

Фенспірид має також інші фармакологічні властивості. Він блокує H₁-гістамінові рецептори, здійснюючи антигістамінний, протинабряковий і спазмолітичний ефект щодо гладкої мускулатури бронхів, зменшує об'єм бронхіального секрету [21]. Крім того, препарат пригнічує 1-адренорецептори бронхів, викликаючи інгібіцію фосфодіестерази, що попереджує скорочення гладкої мускулатури бронхів [12].

Встановлено також, що під дією фенспіриду спостерігається поліпшення функції мукоциліарного апарату бронхіального дерева, зниження агрегаційної здатності тромбоцитів, поліпшення реологічних властивостей крові, що сприяє зменшенню легеневого судинного опору [1, 11, 20].

Метою нашого дослідження була комплексна оцінка ефективності застосування препарату фенспірид у лікуванні загострення ХОЗЛ.

Матеріал та методи

Об'єктом дослідження були 74 хворих на ХОЗЛ віком від 40 до 75 років, які поступили в пульмонологічне відділення КМКЛ №3 з нетяжким загостренням. Усі особи – чоловічої статі. Середній вік обстежених – $58,7 \pm 1,7$ років. Діагноз ХОЗЛ встановлювався на підставі клініко-рентгенологічних, лабораторних та функціональних даних згідно до наказу МОЗ України №128 від 19.03.2007 року. У дослідження не включалися хворі з кровохарканням, лихоманкою з підвищенням температури тіла понад $38,5^{\circ}\text{C}$ та гнійним ендобронхітом, верифікованим ендоскопічним дослідженням.

Контрольну групу склали 20 практично здорових осіб чоловічої статі, у яких визначались показники жирнокислотного спектру еритроцитів, а також 64 здорові особи чоловічої статі, у яких визначались показники імунологічної реактивності. Вік здорових чоловіків складав 40-65 років.

Усі пацієнти були поділені на дві клінічні групи. До першої групи увійшли 30 пацієнтів, які отримували стандартну протизапальну терапію: антибіотик (цефтріаксон у добовій дозі 2 г внут-

рішньом'язево), бронходилататор (амінофілін 2% 5 мл внутрішньовенно 1-2 рази на добу), муколітик (амброксол 90 мг/добу всередину). Системні та інгаляційні кортикостероїди не призначалися. Другу клінічну групу склали 44 пацієнта, яким, окрім стандартної протизапальної терапії, був призначений всередину фенспірид у добовій дозі 160 мг. Об'єм стандартної терапії у цих пацієнтів був таким самим, як у пацієнтів першої групи. У тих випадках, коли амбулаторно в період до госпіталізації пацієнти обох клінічних груп отримували 2-агоніст пролонгованої дії (сальметерол, формотерол) або антихолінергічний засіб пролонгованої дії (тіотропіум) – таку терапію продовжували на весь період спостереження. Для ліквідації гострих симптомів загострення дозволялося також використовувати 2-агоніст короткої дії салбутамол за вимогою. Період лікування склав три тижні.

Лабораторне та інструментальне обстеження хворих проводилося у перші 5 днів після госпіталізації, а також після проведеного 3-х тижневого курсу лікування. Крім обов'язкових методів обстеження хворих на ХОЗЛ відповідно до стандартів, затверджених наказом МОЗ України №128 від 19.03.2007 року, воно також включало:

- Визначення гематокриту на мікроцентрифузі.
- Вимірювання в'язкості та інших реологічних показників крові на ротаційному віскозиметрі з коаксимальними циліндрами [6]. Графоаналітичним методом визначали величини в'язкості крові в мПа·с і внутрішньої в'язкості еритроцитів в мПа·с при швидкості зсуву 1c^{-1} та 5c^{-1} [9]. В кесонівських координатах визначали межу текучості крові в мПа, розраховували коефіцієнт агрегації еритроцитів в мПа· 10^{-5} [15].
- Екстракцію ліпідів, гідроліз, метилування вищих ЖК еритроцитів та газохроматографічний аналіз спектру ЖК ліпідів здійснювали із застосуванням хроматографа серії „Цвет-500” [13].
- загальний аналіз крові з підрахунком лейкоцитарної формули;
- кількісну оцінку Т- та В-ланок імунітету за допомогою непрямого імуофлюоресцентного методу з використанням моноклональних антитіл виробництва ЗАТ «Сорбент» (Москва, Інститут імунології РАМН) проти антигенів лімфоцитів CD3, CD4, CD8, CD16, CD22 та кінцевим підрахунком на люмінесцентному мікроскопі

- 200 клітин кожного фенотипу (на 1 хворого – 1000 клітин) [8];
- вивчення функціональної активності Т-лімфоцитів за допомогою реакції бласттрансформації (РБТЛ) з ФГА (фірми *Welcome Buitroughs*) морфологічним методом [7];
- вивчення функціональної активності В-лімфоцитів за продукцією сироваткових IgG, IgA, IgM [19];
- дослідження субпопуляції активованих Т-лімфоцитів [18];
- визначення концентрації циркулюючих імунних комплексів (ЦІК) середнього розміру в сироватці крові з використанням ПЕГ-6000 на мікроспектрофотометрі «Spectol-21» (Німеччина) при довжині хвилі 450 нм [17];
- вивчення фагоцитарної активності нейтрофілів за ступенем поглинання часток латексу із обчисленням фагоцитарного індексу (ФІ) Гамбурга та фагоцитарного числа (ФЧ) Райта [8].

Статистична обробка отриманих результатів виконана на персональному комп'ютері за допомогою стандартного пакету функцій *Microsoft Excel* (*Microsoft Corp., USA*), а також програми *Statistica 6.1.478* (*Stat Soft, USA*). Вплив медикamentозних засобів на кількісні параметри у шкалі відносин проводили з використанням *t*-критерію Ст'юдента у разі дотримання нормальності розподілу, або Уїлкоксона (*W*) при ненормальному розподілі ознак. Оцінку взаємозв'язку між окремими параметричними показниками визначали за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона.

Результати дослідження та їх обговорення

Отримані результати змін жирнокислотного складу фосфоліпідів мембран еритроцитів у хворих на ХОЗЛ в динаміці лікування відображені у таблицях 1 та 2.

У всіх обстежених хворих на ХОЗЛ у порівнянні із здоровими особами спостерігалися значні висхідні (початкові) порушення жирнокислотного складу фосфоліпідів мембран еритроцитів, які були проаналізовані в опублікованій нашій попередній роботі [4]. Серед цих змін найбільш характерними були вірогідне зменшення питомої ваги стеаринової (С18:0), олеїнової (С18:1) та арахідонової (С20:4) жирних кислот. Зниження питомої ваги арахідонової (С20:4) ЖК було очікуваним результатом, що свідчало про її вивільнення з біологічних мембран внаслідок активації процесу ліпідної пероксидації з наступною конверсією

цієї ЖК в циклооксигеназному і ліпооксигеназному метаболічному каскаді.

Вищезазначені зміни у жирнокислотному спектрі фосфоліпідів мембран еритроцитів у хворих на ХОЗЛ змістили рівновагу у бік суттєвого переважання питомої ваги насичених ЖК над ненасиченими та поліненасиченими ЖК, наслідком чого стало збільшення ригідності ліпідного бішару і посилення «жорсткості» клітинної мембрани в цілому.

Проведений детальний аналіз висхідних (початкових) показників жирнокислотного спектру фосфоліпідів мембран еритроцитів у хворих другої клінічної групи показав, що у більшій частині обстежених хворих (27 пацієнтів, 61,4% від усіх пацієнтів цієї групи) спостерігалось значно більше зниження питомої ваги арахідонової (С20:4) ЖК – до $(4,0 \pm 2,8)\%$ у порівнянні з аналогічним середньостатистичним показником усіх пацієнтів цієї групи. Тоді як в меншій частині пацієнтів (17 хворих, 38,6% від усіх пацієнтів цієї групи) питома вага арахідонової (С20:4) ЖК була значно вищою – $(13,9 \pm 3,8)\%$. Крім того, клінічне дослідження в динаміці лікування засвідчило, що у цієї частини пацієнтів другої групи не було відчутного прискорення динаміки регресії основних клінічних симптомів загострення захворювання на тлі застосування препарату фенспірид у порівнянні з пацієнтами першої групи, що отримували стандартне лікування.

Такі спостереження висхідного (початкового) стану пацієнтів послужили нам обґрунтуванням до стратифікації – поділу пацієнтів першої клінічної групи на дві підгрупи. Критерієм поділу (стратифікації) стала питома вага арахідонової (С20:4) ЖК в мембранах еритроцитів. До підгрупи А увійшли 27 пацієнтів, у яких питома вага арахідонової ЖК в мембранах еритроцитів була меншою 8%. До підгрупи Б увійшли 17 пацієнтів, у яких питома вага арахідонової ЖК була більшою 10%.

Аналіз хроматографічних показників в динаміці лікування у хворих першої групи показав, що після проведеного лікування жирнокислотний спектр фосфоліпідів мембран еритроцитів суттєво не змінився, зберігаючи вищеописані патологічні зміни (див. табл. 1).

У пацієнтів підгрупи А другої групи в динаміці лікування спостерігалися суттєві зміни у жирнокислотному спектрі фосфоліпідів мембран еритроцитів. Так, питома вага насиченої міристинової (С14:0) ЖК суттєво зменшилася – з $(23,4 \pm 17,9)\%$ до $(10,8 \pm 3,1)\%$, а питома вага двох ненасичених жирних кислот збільшилася – ліно-

Таблиця 1.

Жирнокислотний склад мембран еритроцитів у хворих на ХОЗЛ першої групи в динаміці лікування

Назва жирної кислоти (ЖК)	Здорові особи n=20 (%)	Хворі на ХОЗЛ першої групи (n=30)	
		До лікування (%)	Після лікування (%)
C14:0 міристинова ЖК	сліди	19,7±11,0*	22,8±10,9
C15:0	сліди	9,0±7,0*	7,7±5,8
C16:0 пальмітинова ЖК	33,6 ± 0,8	30,9±8,0	28,6±10,3
C17:0	сліди	2,8±1,5*	2,8±1,6
C18:0 стеаринова ЖК	17,6±0,6	8,7±3,2*	9,0±2,5
C18:1 олеїнова ЖК	20,5±0,9	8,6±2,9*	7,9±3,0
C18:2 лінолева ЖК	14,5±1,1	9,3±4,6	10,7±7,6
C20:3 дигомо-γ-ліноленова ЖК	сліди	2,5±5,1*	1,2±1,3
C20:4 арахідонова ЖК	13,9±0,7	7,8±4,8*	7,7±2,7
Сума насичених жирних кислот (НЖК)	51,2±1,4	71,1±10,0*	72,5±8,9
Сума ненасичених жирних кислот (ННЖК)	48,8±1,4	28,9±10,0*	27,5±8,9
Сума поліненасичених жирних кислот (ПНЖК)	28,4±1,0	19,5±8,1*	19,6±8,0

Примітка: * різниця показника у здорових осіб у порівнянні з показником до лікування хворих на ХОЗЛ вірогідна (p<0,05).

левої (C18:2) ЖК з (8,0±4,6)% до (11,9±3,9)%, арахідонової (C20:4) ЖК з (4,0±2,8)% до (12,7±9,6)%. У пацієнтів цієї підгрупи після проведеного лікування покращилося співвідношення між насиченими, ненасиченими і поліненасиченими жирними кислотами в мембранах еритроцитів у бік зменшення питомої ваги насичених жирних кислот, наближаючись до співвідношення аналогічних показників у здорових осіб.

У пацієнтів підгрупи Б другої групи в динаміці лікування спостерігалися зміни у жирнокислотному спектрі мембран еритроцитів іншої спрямованості, ніж у пацієнтів підгрупи А. Так, питома вага насиченої міристинової (C14:0) ЖК вірогідно збільшилася – з (13,0±5,6)% до (16,7±9,3)%, а питома вага трьох ненасичених жирних кислот зменшилася – олеїнової (C18:1) ЖК з (13,8±3,8)% до (11,1±3,8)%, лінолевої (C18:2) ЖК з (15,9±3,8)% до (10,9±5,7)%, арахідонової (C20:4) ЖК з (13,6±3,8)% до (9,8±5,2)%. Вказані зміни призвели до погіршення співвідношення між насиченими, ненасиченими і поліненасиченими жирними кислотами в мембранах еритроцитів у бік збільшення питомої ваги насичених жирних кислот, віддаляючись від співвідношення аналогічних показників у здорових осіб.

Отримані при хроматографічному досліджен-

ні результати у пацієнтів на ХОЗЛ другої групи свідчать, на наш погляд, про наступне. Динаміка змін жирнокислотного спектру фосфоліпідів мембран еритроцитів у пацієнтів підгрупи А, очевидно, у значній мірі обумовлена фармакологічною дією препарату фенспірид на фосфоліпазу А2, що сприяла гальмуванню вивільнення арахідонової (C20:4) ЖК з фосфоліпідів біологічних мембран ефекторних клітин, під впливом чого питома вага цієї кислоти у вказаних мембранах збільшилася до рівня, властивому здоровим особам. У хворих на ХОЗЛ підгрупи Б висхідний (початковий) рівень вмісту арахідонової (C20:4) ЖК був високим – (13,6±3,8)%. Такий вміст цієї кислоти в мембранах еритроцитів був на рівні, що спостерігався у здорових осіб, і свідчив, що у реалізації патофізіологічних процесів запалення не приймала участь арахідонова кислота як субстрат для синтезу відповідних вище згадуваних медіаторів запалення.

Висхідні (початкові) параметри гемореологічного статусу у всіх обстежених хворих на ХОЗЛ характеризувалися вірогідним підвищенням рівня гематокриту, в'язкості крові при швидкості зсуву 1 с⁻¹, межі текучості крові та коефіцієнта агрегації еритроцитів у порівнянні із здоровими особами.

Таблиця 2.

Жиринокислотний склад мембран еритроцитів у хворих на ХОЗЛ другої групи в динаміці лікування

Назва жирної кислоти (ЖК)	Здорові особи n=20 (%)	Хворі на ХОЗЛ другої групи			
		підгрупа А n=27		підгрупа Б n=17	
		До ліку-вання (%)	Після лікування (%)	До ліку-вання (%)	Після лікування (%)
C14:0 міристинова ЖК	сліди	23,4±17,9	10,8±3,1*	13,0±5,6	16,7±9,3*
C15:0	сліди	1,2±3,0	0,4±1,3	0,8±1,6	4,6±6,6*
C16:0 пальмітинова ЖК	33,6 ± 0,8	38,8±16,2	40,7±10,2	33,5±4,2	32,5±6,9
C17:0	сліди	1,8±1,9	1,4±0,6	1,3±0,8	3,0±3,1*
C18:0 стеаринова ЖК	17,6±0,6	11,2±10,0	9,0±2,7	8,8±2,1	9,1±2,7
C18:1 олеїнова ЖК	20,5±0,9	11,9±5,0	12,3±3,2	13,8±3,8	11,1±3,8*
C18:2 лінолева ЖК	14,5±1,1	8,0±4,6	11,9±3,9*	15,9±3,8	10,9±5,7*
C20:3 дигомо-г-ліноленова ЖК	сліди	2,9±4,8	0,9±0,4*	1,0±0,7	3,6±5,9
C20:4 арахідонова ЖК	13,9±0,7	4,0±2,8	12,7±9,6*	13,6±3,8	9,8±5,2*
Сума насичених жирних кислот (НЖК)	51,2±1,4	73,4±10,9	62,2±9,4*	57,4±7,1	65,9±9,0*
Сума ненасичених жирних кислот (ННЖК)	48,8±1,4	26,6±10,9	37,8±9,4*	42,6±7,1	34,1±9,0*
Сума поліненасичених жирних кислот (ПНЖК)	28,4±1,0	14,7±7,9	25,5±9,5*	28,9±5,4	22,9±6,8*

Примітка: * різниця показника після лікування у порівнянні з показником до лікування вірогідна (p<0,05).

Виявлені зміни підтвердили наші попередні дослідження [4] та результати досліджень інших авторів [1]. Причиною підвищення внутрішньої в'язкості еритроцитів та коефіцієнта агрегації еритроцитів можуть бути якісні зміни жирнокислотного спектру фосфоліпідів біологічних мембран, що виникають внаслідок окислювального стресу та ініціації метаболізму арахідонової ЖК. Підтвердженням цього є встановлений достовірний кореляційний взаємозв'язок між внутрішньою в'язкістю еритроцитів та основними показниками жирнокислотного спектру фосфоліпідів мембран еритроцитів – питомою вагою арахідонової (C20:4) ЖК ($r = -0,28$; $p < 0,05$), сумою насичених жирних кислот ($r = 0,42$; $p < 0,05$), сумою ненасичених жирних кислот ($r = -0,42$; $p < 0,05$).

Аналіз динаміки реологічних показників крові у хворих на ХОЗЛ першої групи на тлі стандартного лікування показав наступне (див. табл. 3). Під впливом лікування спостерігалось вірогідне зменшення кількісної характеристики трьох гемореологічних показників – гематокриту цільної венозної крові з $(49,90 \pm 1,71)\%$ до $(48,96 \pm 1,90)\%$, в'язкості крові при швидкості зсуву 1 c^{-1} з $(13,44 \pm 3,59) \text{ мПа} \cdot \text{с}$ до $(11,98 \pm 3,09)$

мПа · с, межі текучості крові з $(5,64 \pm 1,79) \text{ мПа}$ до $(5,15 \pm 1,84) \text{ мПа}$. Незважаючи на це, рівень вказаних показників після проведеного лікування залишався високим і значно перевищував рівень аналогічних показників у здорових осіб. Інші гемореологічні показники, такі як внутрішня в'язкість еритроцитів і коефіцієнт їх агрегації, змінювалися несуттєво і недостовірно. При цьому коефіцієнт агрегації еритроцитів навіть дещо збільшився, залишаючись на рівні, що значно перевищував рівень цього показника у здорових осіб.

Проведений аналіз динаміки реологічних показників крові у пацієнтів другої клінічної групи на тлі лікування фенспіридом показав значні позитивні зміни реологічної характеристики крові, які мали лише один вектор змін – зменшення кількісної характеристики досліджуваного показника (див. табл. 4).

Після проведеного лікування у пацієнтів першої клінічної групи спостерігалось вірогідне зниження гематокриту, в'язкості крові при швидкостях зсуву 1 c^{-1} та 5 c^{-1} , внутрішньої в'язкості еритроцитів при швидкостях зсуву 1 c^{-1} та 5 c^{-1} , межі текучості крові та коефіцієнта агрегації еритро-

Таблиця 3.

Гемореологічні показники у хворих першої групи в динаміці лікування

Показники реологічних властивостей крові	Здорові особи (n=20)	Хворі на ХОЗЛ першої групи (n=30)	
		До лікування	Після лікування
Гематокрит (%)	47,71±0,48	49,90±1,71	48,96±1,90**
В'язкість крові при швидкості зсуву 1 с ⁻¹ (мПа·с)	9,64±0,15	13,44±3,59	11,98±3,09**
В'язкість крові при швидкості зсуву 5 с ⁻¹ (мПа·с)	4,17 ± 0,06	4,89±1,06	4,82±1,13
Внутрішня в'язкість еритроцитів при швидкості зсуву 1 с ⁻¹ (мПа·с)	18,13±0,35	20,33±5,45	20,40±5,69
Внутрішня в'язкість еритроцитів при швидкості зсуву 5 с ⁻¹ (мПа·с)	6,60 ± 0,12	6,48±1,60	6,50±1,63
Межа текучості (мПа)	3,52±0,15	5,64±1,79	5,15±1,84**
Коефіцієнт агрегації еритроцитів (мПа·10 ⁻⁶)	5,29±0,29	6,58±1,35	6,64±1,36

Примітка: * – різниця показників у здорових осіб та хворих на ХОЗЛ до лікування достовірна (P<0,05);
** – різниця показників до і після проведеного лікування достовірна (P<0,05).

Таблиця 4.

Гемореологічні показники у хворих на ХОЗЛ другої групи в динаміці лікування фенспіридом

Показники реологічних властивостей крові	Здорові особи (n=20)	Хворі на ХОЗЛ другої групи (n=44)	
		До лікування	Після лікування
Гематокрит (%)	47,71±0,48	50,91±2,59*	47,64±1,54**
В'язкість крові при швидкості зсуву 1 с ⁻¹ (мПа·с)	9,64±0,15	11,18±2,53*	8,60±1,85**
В'язкість крові при швидкості зсуву 5 с ⁻¹ (мПа·с)	4,17 ± 0,06	4,38±1,01	3,43±0,98**
Внутрішня в'язкість еритроцитів при швидкості зсуву 1 с ⁻¹ (мПа·с)	18,13±0,35	18,45±3,89	14,96±3,22**
Внутрішня в'язкість еритроцитів при швидкості зсуву 5 с ⁻¹ (мПа·с)	6,60 ± 0,12	6,57±2,53	4,34±2,18**
Межа текучості (мПа)	3,52±0,15	5,30±1,87*	2,95±1,39**
Коефіцієнт агрегації еритроцитів (мПа·10 ⁻⁶)	5,29±0,29	6,86±2,40*	4,95±1,76**

Примітка: * – різниця показників у здорових осіб та хворих на ХОЗЛ до лікування достовірна (P<0,05);
** – різниця показників до і після проведеного лікування достовірна (P<0,05).

цитів. Таке покращення гемореологічних показників під впливом лікування фенспіридом, очевидно, обумовлене двома чинниками. Одним із них є покращення жирнокислотного спектру мембрани еритроцитів у 18 пацієнтів підгрупи А, про що свідчать наші результати дослідження. Така композиційна перебудова жирнокислотного спектру біологічних мембран призводить до зменшення їх ригідності і покращення здатності до деформації, що покращує реологічні властивості крові. Іншим відомим чинником є позитивний вплив фенспірида на агрегацію тромбоцитів [1]. Останній фактор стосується усіх пацієнтів і, очевидно, є переважаючим чинником.

Покращення гемореологічних властивостей у хворих на ХОЗЛ на тлі лікування фенспіридом відзначене також у нашій попередній роботі [11]. Якості фенспірида як коректора реологічних властивостей крові захищені патентом України на корисну модель № 23861, що зареєстрований в Державному реєстрі патентів України на корисні моделі 11 червня 2007 р.

Отримані результати імунологічного дослідження хворих на ХОЗЛ обох клінічних груп відображені у таблицях 5, 6, 7.

Аналіз висхідних (початкових) результатів імунологічного дослідження показав, що в усіх хворих спостерігалися значні порушення імун-

Таблиця 5.

Кількісна характеристика Т-клітинної та гуморальної ланок імунітету, фагоцитарної активності нейтрофілів у хворих на ХОЗЛ першої групи

Показники імунітету	Контрольна група (n = 64)	Хворі на ХОЗЛ першої групи (n = 30)	
		До лікування	Після лікування
Кількість лімфоцитів ($10^9/\text{л}$)	2,41±0,23	1,99±0,75*	1,98±0,76
CD3 ⁺ ($10^9/\text{л}$)	1,59±0,17	1,03±0,49*	0,84±0,42
CD4 ⁺ ($10^9/\text{л}$)	0,86±0,04	0,59±0,34*	0,48±0,24
CD8 ⁺ ($10^9/\text{л}$)	0,52±0,03	0,43±0,31	0,36±0,22
Тх/Тс	1,81±0,19	2,05±1,41	1,51±0,85
Такт. ($10^9/\text{л}$)	0,59±0,06	0,77±0,37*	0,57±0,30**
CD16 ⁺ ($10^9/\text{л}$)	0,46±0,05	0,29±0,12*	0,31±0,12
РБТЛ ($10^9/\text{л}$)	1,68±0,18	1,49±0,63	1,31±0,55
Спонтанна РБТЛ ($10^9/\text{л}$)	0,04±0,003	0,076±0,033*	0,055±0,024**
CD22 ⁺ ($10^9/\text{л}$)	0,39±0,04	0,78±0,38*	0,66±0,38
IgG (г/л)	13,8±1,45	8,18±0,95*	7,97±0,74
IgA (г/л)	2,02±0,24	1,30±0,29*	1,26±0,22
IgM (г/л)	0,76±0,02	0,83±0,10	0,83±0,11
ЦІК (одиниць екстинції)	51,7±3,17	62,60±4,74*	62,47±4,75
ФІ (%)	69,8±7,2	51,68±15,32*	50,32±18,30
ФЧ	6,5±0,6	7,01±3,19	6,70±3,50

Примітка: * - різниця між показниками осіб контрольної групи і хворих першої групи до лікування достовірна ($p < 0,05$)

** - різниця між показниками у хворих першої групи до і після лікування достовірна ($p < 0,05$)

ної функції у клітинній та гуморальній ланках. Вказані показники імунологічної реактивності у хворих із загостренням ХОЗЛ були проаналізовані у попередній нашій роботі [5]. Варто лише повторити, що найчастіше у пацієнтів на ХОЗЛ спостерігалися три типи порушень Т-клітинного імунітету: тотальний Т-клітинний імунодефіцит, переважно Т-хелперний імунодефіцит та переважно Т-супресорний імунодефіцит.

Аналіз динаміки імунологічних показників у пацієнтів на ХОЗЛ в процесі лікування показав наступне.

У хворих на ХОЗЛ першої групи спостерігалася тенденція до поглиблення Т-клітинного імунодефіциту у процесі стандартного лікування. Така тенденція проявилася зменшенням кількісної характеристики субпопуляцій CD3⁺, CD4⁺, CD8⁺—лімфоцитів, а також вірогідним зменшенням показників функціональної активності лімфоцитів — кількості Т-активованих лімфоцитів та спонтанної РБТЛ.

У хворих на ХОЗЛ другої групи виявилися суттєві відмінності динаміки імунологічних показників у підгрупах А і Б.

Так, у хворих підгрупи А спостерігався чіткий позитивний вплив лікування на клітинну ланку імунітету, що проявилася вірогідним збільшенням загальної кількості лімфоцитів переважно за рахунок покращення кількісної характеристики субпопуляцій CD4⁺ та CD16⁺—лімфоцитів. Таким чином, можна зробити висновок, що фармакологічний вплив фенспірида у лікуванні пацієнтів із загостренням ХОЗЛ супроводжувався імунокоригувальним ефектом переважно на Т-хелперну ланку клітинного імунітету, а також — на натуральні кілери.

У хворих підгрупи Б суттєвих змін у динаміці імунологічних показників в процесі лікування не спостерігалося.

Аналіз динаміки регресії основних клінічних симптомів загострення захворювання показав, що найшвидше така регресія симптомів спостерігалася у пацієнтів підгрупи А другої клінічної

Таблиця 6.

Кількісна характеристика Т-клітинної та гуморальної ланок імунітету, фагоцитарної активності нейтрофілів у хворих на ХОЗЛ першої групи

Показники імунітету	Контрольна група (n = 64)	Хворі на ХОЗЛ другої групи Підгрупа А (n = 27)	
		До лікування	Після лікування
Кількість лімфоцитів (10 ⁹ /л)	2,41±0,23	1,95±0,65*	2,28±0,84**
CD3 ⁺ (10 ⁹ /л)	1,59±0,17	1,08±0,39*	1,07±0,37
CD4 ⁺ (10 ⁹ /л)	0,86±0,04	0,63±0,21*	0,78±0,36**
CD8 ⁺ (10 ⁹ /л)	0,52±0,03	0,45±0,24	0,44±0,24
Тх/Тс	1,81±0,19	1,84±1,21	2,18±1,18
Такт. (10 ⁹ /л)	0,59±0,06	0,72±0,53	0,72±0,22
CD16 ⁺ (10 ⁹ /л)	0,46±0,05	0,25±0,09*	0,33±0,13**
РБТЛ (10 ⁹ /л)	1,68±0,18	1,45±0,45	1,56±0,47
Спонтанна РБТЛ (10 ⁹ /л)	0,04±0,003	0,053±0,021	0,056±0,022
CD22 ⁺ (10 ⁹ /л)	0,39±0,04	0,53±0,35	0,58±0,25
IgG (г/л)	13,8±1,45	9,50±2,81*	8,33±1,69**
IgA (г/л)	2,02±0,24	1,56±0,68	1,50±0,59
IgM (г/л)	0,76±0,02	0,84±0,11	0,94±0,24
ЦІК (одиниць екстинції)	51,7±3,17	60,59±5,32*	61,41±5,11
ФІ (%)	69,8±7,2	65,19±11,56	65,07±10,37
ФЧ	6,5 ±0,6	6,04±2,80	6,24±1,82

Примітка: * - різниця між показниками осіб контрольної групи і хворих підгрупи А до лікування достовірна (p < 0,05)

** - різниця між показниками у хворих підгрупи А до і після лікування достовірна (p < 0,05)

групи, ніж у пацієнтів підгрупи Б та пацієнтів першої клінічної групи.

Аналіз кореляційних взаємозв'язків між хроматографічними показниками жирнокислотного спектру фосфоліпідів мембран еритроцитів та імунологічними показниками крові у пацієнтів на ХОЗЛ показав наступне. Виявлено вірогідні прямі кореляційні взаємозв'язки між питомою вагою міристинової (С14:0) ЖК в фосфоліпідах мембран еритроцитів та кількісною характеристикою субпопуляції CD3⁺ (r=0,46, p<0,05) та CD8⁺ (r=0,60, p<0,05) лімфоцитів, між питомою вагою арахідонової (С20:4) ЖК в фосфоліпідах мембран еритроцитів та кількісною характеристикою субпопуляції CD22⁺ лімфоцитів (r=0,40, p<0,05), між питомою вагою суми насичених жирних кислот в фосфоліпідах мембран еритроцитів та кількісною характеристикою субпопуляції CD8⁺ лімфоцитів (r=0,42, p<0,05), а також слабкий зворотний кореляційний взаємозв'язок між питомою вагою суми ненасичених жирних кислот в фосфоліпідах мембран еритроцитів та кількісною характеристикою субпопуляції CD8⁺

лімфоцитів (r=-0,42, p<0,05). Існування таких взаємозв'язків, на нашу думку, можна пояснити запальним процесом у трахеобронхіальному дереві, наявність якого обумовлює одночасну композиційну перебудову жирнокислотного спектру фосфоліпідів біологічних мембран разом з відповідною імунологічною відповіддю організму на інфекційний чинник запалення.

Підсумовуючи вищевикладене у нашому дослідженні, можна зробити такі основні висновки.

1. У разі загострення ХОЗЛ у хворих відмічаються значні порушення у жирнокислотному спектрі фосфоліпідів мембран еритроцитів, розлади реологічної характеристики крові та імунологічної реактивності, між якими існують чіткі кореляційні взаємозв'язки.
2. Фенспірид є ефективним коректором реологічних властивостей крові, що знижує в'язкість крові та внутрішню в'язкість еритроцитів і може призначатися пацієнтам із загостренням ХОЗЛ.
3. Включення препарату фенспірид у компл-

Таблиця 7.

Кількісна характеристика Т-клітинної та гуморальної ланок імунітету, фагоцитарної активності нейтрофілів у хворих на ХОЗЛ підгрупи Б другої групи

Показники імунітету	Контрольна група (n = 64)	Хворі на ХОЗЛ другої групи Підгрупа Б (n = 17)	
		До лікування	Після лікування
Кількість лімфоцитів ($10^9/\text{л}$)	2,41±0,23	1,86±0,31*	2,05±0,63
CD3* ($10^9/\text{л}$)	1,59±0,17	1,09±0,33*	1,05±0,50
CD4* ($10^9/\text{л}$)	0,86±0,04	0,71±0,25	0,68±0,32
CD8* ($10^9/\text{л}$)	0,52±0,03	0,40±0,16*	0,40±0,26
Тх/Тс	1,81±0,19	1,94±0,97	2,07±1,10
Такт. ($10^9/\text{л}$)	0,59±0,06	0,79±0,27	0,75±0,38
CD16* ($10^9/\text{л}$)	0,46±0,05	0,26±0,05	0,28±0,09
РБТЛ ($10^9/\text{л}$)	1,68±0,18	1,43±0,34	1,47±0,56
Спонтанна РБТЛ ($10^9/\text{л}$)	0,04±0,003	0,047±0,013	0,053±0,026
CD22* ($10^9/\text{л}$)	0,39±0,04	0,74±0,20	0,68±0,35
IgG (г/л)	13,8±1,45	8,66±1,22*	8,20±0,99
IgA (г/л)	2,02±0,24	1,32±0,34*	1,52±0,43
IgM (г/л)	0,76±0,02	0,88±0,17	0,85±0,17
ЦІК (одиниць екстинції)	51,7±3,17	59,5±4,37	61,7±4,87
ФІ (%)	69,8±7,2	66,11±11,75	64,5±12,70
ФЧ	6,5 ±0,6	4,99±3,37	6,31±3,32

Примітка: * - різниця між показниками осіб контрольної групи і хворих другої групи до лікування достовірна ($p < 0,05$)

ексну схему лікування хворих із нетяжким загостренням ХОЗЛ у більшості випадків підвищує його ефективність, що супроводжується не тільки швидкою регресією клінічних симптомів, але і покращенням жирнокислотного спектру фосфоліпідів біологічних мембран та позитивною імунотропічною дією переважно на Т-хелперну ланку клітинного імунітету.

- Для підвищення ефективності застосування препарату фенспірид у добовій дозі 160 мг всередину можна використовувати такий хроматографічний критерій його призначення як низький (менше 8%) вміст арахідонової жирної кислоти у фосфоліпідах мембран еритроцитів.

Список літератури в редакції